

tényezővel: a megfigyelőképességel. Regényei így három írói tulajdonság összeolvadásából keletkeztek: a két első a romantikusok közé iktatja, a harmadik révén pedig a modern realizmusnak lesz előfutára.

Különös egyéniség: sokat beszélő, nagynevetésű, erősvállú, gondozatlan ruhájú, brutálisan önző ember. Kíméletlen heveséggel tör előre az életben s folyvást nyomasztó pénzháánnyal küzd. Mindenáron valami újat akar alkotni. Először arra gondol, hogy megírja egy sorozat regényben a francia erkölcsök fejlődését a középkortól kezdve az ő koráig. Csak aztán fogamzik meg agyában a Comédie Humaine nagyszerű alapeszméje, mely saját korának társadalmát lesz hivatva meg-
rálló elevenséggel embertársai elé állítani. „Emberi színjátékot” akart írni Dante Divina Commedia-jával szemben.

És milyenek a személyei? Ezek is teli lehetetlenséggel, a romantikus és realista vonások kusza keverékével. Balzacból magából vetődtek ki ez alakok, mint a tüzes napolyóból a különböző csillagok; mindegyikben van valami az íróból; a sokféle szenvedély, mely menthetetlen végzettséggel viszi őket a bukás felé, mind belőle sugárzik ki. Egy egész társadalmat tett élővé; kétezernél több alakja van csak a Comédie Humaine-nek; vizionáriusként látja őket maga körül az est óráiban vagy pedig benne élnek, mert mindegyik az ő ezerhúrú lelkének egy-egy rezdülése.

Szereti a merészet, ezért rajzol nagy, emésztő szenvedélyeket, amelyek fölperzselnek mindent az emberben s egyedül uralkodnak a jellemén. Nagyon tud szeretni, kedvelt alakjait cirógató melegséggel doborbolja körül s még hibáikat is szeretettel rajzolja, de viszont gyűlölni is tud, ellenfeleit az irónia ezernyi fegyverével sujtja le.

Talán egy írónak sem volt akkora hatása korára mint neki. Már jóllaktak a romantikus írók síránkózó szentimentalizmusával: Balzac viszont saját korának sebeire mutatott rá, elvonultatta olvasói előtt a nagyzó arisztokráciát, a mindenáron érvényesülni vágyó polgári osztályt, az irodalom jeleseit, a társadalom kitagadottjait. Kissé eltört talán a személyeit, de nagyon

sok közülök még ma is oly eleven valóság gyanánt él az olvasóban, hogy szinte mozogni, cselekedni látjuk őket.

Technikai szempontból azonban még legkiválóbb regényei is kifogás alá esnek. Igyekszik a legpontosabb leírásokkal szolgálni, túltengő tudakossággal magyaráz meg mindents ezáltal sokszor lesz unalmassá. A jellemeket is nem annyira fejleszti, mint inkább készen adja, sokszor farrasztó lapokon át elmondva történetüket. A mai regényíró már sokkal előbbre van. Úgyesen hinti el mondanivalóit a beszélgetések közé vagy pedig szereplői szájába adja azokat; a jellemeket is fejleszti és cselekedeteik által képzelteni el velünk.

Világnézete pesszimista; az embert rossznak látja. Ösztönök, nagy szenvedélyek uralkodnak személyein, sokszor egyetlenegy szenvedély redukálódik az egész ember. Goriot apót az apai szeretet tölti el, Lucien de Rubempré-t a nagyravágyás, Grandet-t a fősvénység, stb.

A Genius által ígért teljes Balzac-kiadásból elsőnek a háromkötetes „Vesztett illuziók” (Illusions perdues) c. regény jelent meg. Balzacnak sikerei delelőjén írott munkája ez, mely hatalmas távlatú bepillantást enged a Restauráció korába. Az első és harmadik kötet az 1820-as évek körüli vidéki életet tárja az olvasó elé; a kasztszerű elválasztottságot látjuk magunk előtt, a születési nemesség kicsinyes nagyzólsát, mely a forradalom és a császárság viharai után minden hatalmat vissza akar szerezni magának s esztelen pazarlásával előkészíti a második forradalom útját: látjuk az erkölestelen eszközökkel is érvényesülni akaró s nem kevésbé ellen-szenves polgárságot. A jó ebben a társadalomban elbukik, vagy csak sok szenvedés és megtört lélek árán győz. A második kötet Párizsba vezet, az irodalmi élet központjába. Mindent a pénz mozgat itt az egyesek érdeke szerint. Kemény, talán túlzott szavakat mond itt Balzac az újságírásról, amelynek kritikái sok óráját megkeserítették, a színészlől, ahol sohasem tudott maradandó sikert aratni. Az egész regényen Lucien de Rubempré alakja vonul végig, egy nagyravágyó ifjúé, aki, minthogy nagyravágyását a vidéki

élet kicsinyessége nem elégíti ki, Párizsba megy. Itt először a nyomor fogadja, amelyet megoszt a tiszta irodalom híveivel. De a könnyű érvényesülés lehetősége, mely az újságírás terén várja, elkábítja s nevét máról-holnapra ismertté teszi. Naivságában azonban nem látja az ellene kifeszített hálót s amely hirtelen nyílt meg előtte a pénz, a siker, a szerelem kapuja, éppoly hirtelen be is zárul, s ő szegényebben kerül haza, mint ahogy elindult. Bukását őszintén sajnáljuk, mert lelke mélyén minden ballépése ellenére is megmaradt becsületesnek.

Benedek Marcell gondos fordítása híven adja vissza magyarul ezt a hatalmas regényt, mely ma is eleven erővel tud ránk hatni és megőrizni jellemei valóságával. Nem mondhatni el azonban ugyanezt a Genius által kiadott másik regényről, a Völgy liliomáról (Le lys dans la vallée). Balzac ezt a munkáját 1835-ben írta, pár évvel előbb mint a Veszített illúziókat. Az arisztokrácia még rokonszenves előtte; egy vidéki grófné idális szerelme egy fiatalemberhez a regény tárgya, melyhez Napóleon bukása s a Restauráció szolgált háttérrel. Balzac itt eszményi alakot igyekszik rajzolni, az erényt győzelemre vinni; ezzel azonban mintegy megtagadja önmagát és fellengző erkölcsprédikátorságával sokszor szinte a komikum határát érinti. Sebtében készült munkái ez a regény; felületes lélekrajzaival nem tud megadni, cselekménye alig van s az író tudákos bőbeszédűsége túltengő és bántóan unalmas. Főlölesleges volt ezt az irodalmilag alig értékes munkát a mai időben kiadni. Mostanában akkora nehézségekbe kerül egy-egy könyv megjelentetése, hogy kiadóinknak lehetőleg csak a legjobb könyveket szabad az olvasók elé hozni. Mikor egyik kiadó-cég teljes Dosztojevszkit, a másik teljes Maupassant-t ígér, azt még megérthetjük; mindkét író közel áll hozzánk, őket még a magunkénak érezzük. Balzac azonban már egy letűnt kor gyermeke; vannak ugyan ma is elevenen ható munkái (mint a Veszített illúziók), de viszont nagyszámban vannak regényei, amelyek ma már vagy elavultak vagy pedig, mint sebtében írott munkák, a mai olvasónak semmi műélvezetet sem nyújtanak s legfeljebb a kutató tu-

dós előtt bírnak értékkel, amennyiben Balzac fejlődésének egy-egy állomását jelzik. Ilyen a Völgy lilioma is, melyet egyébként Benedek Marcell híven tolmácsol magyarul.

A Geniusnak azt a vállalkozását, hogy ma teljes Balzac-kiadást adjon, nem tartjuk célszerűnek és sikerhezóznak. Kár ennyi áldozatot oly művek lefordítására pazarolni, amelyeknek ma már jóformán csak történeti értékük van, amikor a modern francia irodalom több jelesétől: André Gide-től, Jules Romains-tól, Marcel Proust-tól, Paul Claudel-től alig ismerünk valamit magyarul.

Megyeri József.

Helyes magyarság. (Balassa József könyve. Genius-kiadás.) — Még a Sándor-utcai, régi országházában történt, hogy egy honatya aggódó hangon intette a kormányt: „Videant consuli!” (legyenek résen a vezetők) s az egész ház harsogó nevetéssel igazította helyre a nyelvbörlést: „Consules, consules!”, hiszen minden kis gimnazista jól tudja, hogy a *consul* szónak többese *consules*. Ez történt a XIX. század végén, mikor a latin nyelv már rég megszűnt volt a magyar országyűlés tanácskozó nyelve lenni. Arról azonban nem szól a krónika, hogy a magyar nyelv megsértéséért nevettek volna ki egy képviselőt, pedig egy-egy ülésen több ízben is lett volna rá alkalom; sőt mikor Madarász apó szemére vetette képviselőtársainak latinra, némettel egyéb idegen nyelvvvel kevert beszédüket, megmosolyogták: hogy is lehet ilyen potomsággal törődni! És ma? Ha társaságban valaki a Szent Szív zárdáját franciául *Szagr Kör*-nek mondja *Szagré Kör* helyett; ha elvétí a német *der die das-t* (pedig ezt elvéteni nem nehéz), akkor gúnyos mosollyal, elnéző lenézéssel műveletlenséget, tanulatlanságot — mit emlegetnek, míg a magyar nyelv megesúfolását észre sem veszik; aki a helyes és tiszta magyarságról szót emel, azt *outrirozó chouvinistának* bélyegzik és kellemetlen embernek mondják. Mintha szegynélnek magyar voltukat, mentől több idegen szóval, vagy legalább is idegen észjárásra valló kifejezéssel tarkázzák a „szegény” magyar beszédet. Mintha Vörösmarty soha